

Foto PRAVO – Milan Malíček (6), archiv Václava Gvoždíka (7)

Václav Gvoždík s mláďaty krokodýla konžského, kterého zkoumá.

AFRICKÝM PRALESEM

Na krokodýly se vyráží hlavně v noci

Někteří kolegové mu říkají „Krokodýl Dundee“. Několikrát do roka totiž sbalí batoh a vyrazí do pralesů střední Afriky, aby tam holýma rukama lovil krokodýly. Ty pak zkoumá. Učebnice zoologie se díky herpetologovi Václavu Gvoždíkovi (43) rozšířily o nový druh – krokodýla konžského.

Vystudovaný přírodovědec pracuje v zoologickém oddělení Národního muzea v Praze a zároveň v Ústavu biologie obratlovců AV ČR. Zkoumá především obojživelníky a hady a v Česku se věnuje výzkumu slepýšů. Rád vyráží i do Afriky, kde objevuje nové a neznámé pralesní druhy. V Kongu například objevil nový žabí rod *Congolius* což je jakási „šplhavá hnědá rosnička“. Popsal také menší druh krokodýla, který se v češtině nazývá konžský. Aktuálně se chystá na výzkum afrických vodních kober.

Čím ho slepýši překvapili a proč váhá zda se pustit do výzkumu vodních kober i o tom jsme si povídali.

Jak se chytá krokodýl?

Krokodýl konžský se chytá nejlépe tak, že na něj člověk skočí a zalehne ho. Pak už ho jen rychle chytí za hlavou, zakryje mu oči a ováže tlamu, aby nekousal. Ideální je, když se na něj vydáte v období sucha, kdy jsou močály vyschlé a zbývají už jenom menší kaluže vody – krokodýli se kolem nich shromáždí a žerou ryby uvězněné uvnitř. Jsou pak přezraní a relativně pomalí.

Přepal vás někdy?

Ne, my víme, jak na ně. Chodíme je chytat hlavně v noci, kdy je snáz najdeme a překvapíme – když se k nim přiblížíme a posvítíme

si na ně svítilnou, červeně se jim zalesknou oči. Víme proto přesně, kde jsou. Světlem je navíc oslníme, a tím pádem trochu paralyzujeme. Když ho zalehneme, bojuje jen chvíli, pak naopak znehybní a je apatický.

Čím to je?

Předstírá, že je kus kmene. Je to dáno tím, že jediným významnějším predátorem, který může v pralesích Konga krokodýla ohrozit, je velká krajta. To je až pětimetrový had. Svou kořist hledá hlavně podle tepla. Jenže u krokodýla se podle tepla orientovat nemůže, protože jde o studenokrevného plaza. Takže jde po pohybu. Když se kroko-

díl přestane hýbat, může se pro kraju stát v zásadě neviditelným. Když člověk skočí po krokodýlovi, ten instinktivně předpokládá, že na něj zaútočila krajta, a znehybní.

Takže vás nikdy žádný nekousl?

Ne, já si na ně беру pevné kožené rukavice. Navíc krokodýli konžští jsou docela hodní. Dorůstají jen do délky metr a půl, nejsou to žádní pětimetroví macci. Nemají ani tak velký stisk, i když zuby mají hodně špičaté. Takže když se do vás zakousnou a škusnou, mohou vám potrhát kůži a podkoží. Mně se to ale naštěstí nestalo.

A někomu jinému, koho znáte?

V Brně mám kolegu, kterého jednou krokodýl kousl. To byl ale krokodýl nilský v Keni. Ten kamarád přiznal, že se chtěl trochu vyšvihnout před studentkami, a tak na jednoho menšího vystartoval. Ale chybička se vloudila, takže ho nakonec odváželi do nemocnice na šití. Zůstaly mu z toho jizvy na předloktí.

Jaká další nebezpečí v buši číhají?

To záleží na regionu. Hodně nebezpeční jsou sloni nebo buvoli, kteří člověka mohou ušlapat či probodnout rohy. Stačí potkat našťvaného solitérního samce nebo samici s mládětem a na problém je zaděláno. V pralesích, kam jezdím já, jsou sice tato zvířata celkem vzácná, ale třeba v národním parku Ódzala v Kongu nebo Mole v Ghaně jsme se pohybovali i v terénu v blízkosti slonů.

Vzácně jsem potkal stopy slonů i mimo národní parky. Totéž platí o Zambii. Kolegyni původem z Řecka jeden našťvaný slon ušlapal. Zkoumala v Zambii ještěrky a nedopadlo to dobře. Doporučuje se, aby měl vědec s sebou místního znalce a průvodce. V pralesích ideálně pygmeje.

Trochu mě překvapuje, že zmiňujete slony. Čekala bych, že začnete vyprávět spíš o jedovatých hadech...

Jedovatí hadi jsou samozřejmě taky nebezpeční, narazíte na ně ale zřídka. Já se je kolikrát snažím cíleně hledat kvůli svému výzkumu a nic extra nenajdu. Průšvihy s jedovatými hady se stávají málo. Pokud vím, tak v terénu umřeli jen asi tři nebo čtyři herpetologové, které uštknul jedovatý had.

Nově se chystáte zkoumat africké vodní kobyry. Jak nebezpečný je jejich jed?

Hodně. Proto zvažuju, jestli se do toho pustím. Mám na vodní kobyry sice rozpracová-

Během útoku krokodýl znehybní a pro kraju, která je významným tamním predátorem, se může stát až neviditelným.

Congolius je nový druh žáby, objevený byl v Kongu.

Kousnutí od africké vodní kobyry může být fatální. I proto vědec s jejich výzkumem váhá.

Český herpetolog se zajímá hlavně o plazy a obojživelníky ze střední Afriky, tedy i o chameleony.

vaný projekt a dlouho jsem kvůli nim plánoval i cílenou expedici. V poslední době si ale říkám, že to možná není nejlepší nápad. Přece jen už jsem otec od rodiny, navíc na expedice s sebou беру i studenty ať už české, nebo konžské. Nerad bych, aby se někomu něco stalo. Rychlá lékařská pomoc v pralesích Konga neexistuje.

Problém může nastat i s místními lidmi, jsou někdy hodně nepředvídatelní. Třeba nedávno jsem od kolegů slyšel historku, že v jedné vesnici v centrálním Kongu málem upálili zaměstnankyni místní rezervace jenom proto, že jednoho z vesničanů uštkla kobra a on zemřel. Byli přesvědčeni, že za jeho smrt může rezervace a její správci.

Jak se hadi uštknutí v divočině řeší?

Právě že těžko. Člověk by měl mít s sebou hadí sérum, jenomže ne na každého hada existuje. Třeba právě na vodní kobyry žádné není. Museli bychom proto použít polyvalentní sérum vyrobené z vícero druhů hadů. Obsahuje třeba mambu, jiné druhy kober nebo zmije. Je v tom kolem osmi až deseti druhů protijedů. To by mohlo teoreticky pomoci. Ale vyzkoušené to není.

Ona totiž vodní kobra není moc agresivní had. To už ji musíte hodně našťvat, aby se po vás ohnala. No, a pokud už někoho kousne, třeba nějakého místního rybáře, tak se to zase téměř nikdo nedozví. Rybář většinou umře, aniž by si toho statistika všimla. Tak to v Africe prostě chodí, zejména v odlehlých oblastech.

Jací lidé v těchto regionech žijí?

V pralesích původně žili jenom pygmejové, v průběhu let se ale obyvatelstvo proměnilo. Pralesy narušila síť větších či men-

Buvoli mohou v případě pocitu ohrožení vetřelce pobodat rohy.

Václav Gvoždík se svými domorodými pomocníky

ších měst a pygmejové se smísili s „velkými“ černochoy z širší kmenové rodiny Bantu. A protože se velcí černoši nad pygmeje povyšovali a vnímali je skoro jako zvířata, začali se pygmejové za svůj původ stydět. Ve vesnicích na severu Konga dnes žije zvláštní mix lidí menší postavy, kteří sice sami sebe pygmeji nenazývají, ale stále vyznávají řadu pygmejských zvyků – chodí třeba lovit malé pralesní antilopy se sítěmi upletenými z lýka pralesních lián.

Jak vás přijímají?

Platí jedno zásadní pravidlo. Když člověk přijde do jakékoli vesnice, musí nejprve navštívit jejího šéfa či krále. S tím pak musí jednat. Do doby, než dostane jeho svolení, totiž nemůže nic dělat. Nemůže se ani kamkoli vydat.

Jak takové jednání vypadá?

Záleží na regionu. Jsou místa, kde se kolem toho žádné velké ceremonie neodehrávají. Pak jsou ale jiná, kde si na tom dávají záležet. Šéf vesnice si na sebe oblékne tra-

diční kroj a očekává od vás projevy úcty. Musíte používat určitá gesta. Třeba když mu podáváte peníze, musíte si chytit loket a podat je s úklonou. Takoví šéfové si taky nechávají všechny vaše dokumenty a povolení obřadně přečíst nějakým svým sluhou. Teprve pak vám povolí vstup do lokality a přidělí nosiče i další pomocníky. Samozřejmě za smlouvenou úplatu.

Co kdybyste ho obešli?

Asi by nás vyhnali. Možná i dramaticky a za pomoci násilí. V každé vesnici se totiž najde – stejně jako kdekoli jinde na světě – pár blbců či nalitých lidí, kteří dokážou zmanipulovat dav k agresí. Proto je vždycky dobré si dopředu zjistit místní zvyklosti a řídit se jimi.

Ochutnal jste někdy místní jídlo?

Ochutnal, stravuju se s venkovany celkem běžně. Pokud ale připravují maso z lesa, tedy takzvaný bushmeat, snažím se vyhýbat chráněným druhům. I když... i tady někdy nastane společenská situace, během níž je

nevhodné jídlo odmítnout. Ať už je to cokoliv. Mnohokrát jsem si proto připadal jako kanibal. Bylo divné jíst zvířata, ke kterým mám jako herpetolog vztah a které doma chovám jako mazlíčky – například hady.

Bylo to jídlo aspoň dobré?

No, oni moc kulinářsky zdatní nejsou. Z hada většinou jen vyhodí střeva a žluč, rozporcují ho a hodí do vroucí vody. S kořením skoro vůbec nepracují. Vznikne proto taková zvláštní polévka s gumovým masem, na kterém si moc nepochutnáte.

Jak se upravuje jedovatý had?

Kuchař se jedovým žlázám na hlavě a za hlavou vyhne. Hlavu oddělí a nepracuje s ní. I kdyby ji ale použil, toxiny by se teoreticky denaturalizovaly, kdyby se maso dostatečně dlouho vařilo. Nikomu by se nic stát nemělo.

Nedělalo vám problém, že konzumují i chráněné živočichy?

Samozřejmě dělalo. Oni si ale neuvědomují, že je nějaké zvíře chráněné. Pro maso z lesa mají navíc nastavené chuťové buňky, jedí ho po generace. Vůbec nejoblíbenější pochoutkou v Kongu je luskoun, což je mezinárodně chráněné zvíře. Je to tedy velký problém. Naštěstí už chápou alespoň to, že se nesmí lovit lidoopi, sloni nebo pralesní žirafy okapi. I když i v tomto případě jsem zažil výjimky.

V malé pralesní vesnici v Kongu přede mnou pózoval policajt s hlavou čerstvě uloveného šimpanze bonobo. Musel vědět, že jde o chráněné zvíře číslo jedna. Je to trpké a špatně se proti tomu bojuje.

Nikdy jste si nepřivezl žádného parazita?

Po těchto věcech jsem nikdy moc nepátral. Jako biolog jsem si vždycky říkal, že určitá rozumná nálož parazitů v těle je ve

skutečnosti dobrá, protože nám upravují imunitu. Jenomže nedávno jsem se domluvil s kolegyní z našeho ústavu v Brně, která dělá výzkum na parazitech lidoopů, že mě vyšetří. Zajímají ji hlavně gorily a šimpanzi.

Chtěla vědět, co v sobě nosím, když běhám po pralese v sandálech nebo naboso. No a výsledkem je, že u mě našla hlístice. To jsou takoví červíci, kteří se do vás dostanou přes kůži a pak se složitým způsobem proboují až do střev. Takže teď se na chvíli stanu předmětem zkoumání dokonce já sám. (Směje se.)

Jiné neduhy jste si v Africe nepořídil?

Z poslední výpravy jsem si přivezl i písečnou blechu nebo malárii. Chytil jsem ji zřejmě ve městě. Spali jsme v jednom hotýlku, kde bylo opravdu hodně komárů, během jediné noci jsem dostal asi třicet štípanců. Nepomohlo ani, že jsem bral po celou dobu antimalarika.

Nemoc se projevila až tři měsíce po návratu, měl jsem hodně nepříjemné horečky. Přicházely ve dvoudenních cyklech, v mém případě to bylo v noci. Dva týdny jsem se proto léčil, teď už jsem v pořádku.

Příjemné nebývá ani setkání se slonicí v doprovodu mláďat.

Co vám na vaše dobrodružství říká manželka?

Myslím, že už si zvykla. Je taky zooložka, takže mě svým způsobem chápe. Ona sama to má ale naštěstí nastavené trochu jinak, za což jsem rád. Já bych ji s sebou do Konga nevzal.

Pročpak?

Protože je to fakt silné kafe. Hygiena je často nulová, přespávání v hotýlcích během prvních dnů expedice je obvykle příšerné.

Často si radši postavím uprostřed pokoje stan, než abych spal v posteli, kterou tam mají. Ideální není ani jídlo, já tam vždycky zhubnu.

Máte nějaký výzkum i tady v Česku?

Ano, spolu s kolegy studujeme slepýše. A přišli jsme na zajímavou věc – že je v Evropě víc druhů těchto zvířat. Přimo v Česku žijí dva. Dřív se přitom myslelo, že je slepýš jen jeden. Teď se snažíme zjistit o životě těchto dvou druhů víc.

Veronika Rodriguez